

Методологічні основи
нейропсихологічної корекції у
дитячому віці

Закон гетерохронії

- - основою нормального розвитку, що передбачає формування окремих психофізіологічних функцій з різною швидкістю на різних вікових етапах.
- Завдяки гетерохронії розвитку кожен новий етап є наслідком складних **міжфункціональних перебудов**.
- Вбільшості випадків нейропсихологічна корекція пов'язана з нерівномірністю розвитку ВПФ, яка передбачає індивідуальні варіації, що виявляються в випередженні або відставанні у розвитку ВПФ порівняно з віковою нормою.

Закон гетерохронії

- На відміну від **гетерохронії**, визначальною видовою генетичною програмою розвитку, **нерівномірність** пов'язана з індивідуальною програмою та середовищем факторами. Нерівномірність розвитку ВПФ, а точніше, їх структурно-функціональних компонентів - нормальне явище, що має великий пристосувальний ефект, так як для популяції загалом вигідна наявність людей різних здібностей.
- Однак, при підвищенні вимог зі сторони соціального середовища, відносно слабкі ланки ВПФ стають гальмом подальшого розвитку та успішного навчання дитини.

Загальні принципи та правила психокорекційної роботи

- **Принцип опори на індивідуально-особистісні особливості дитини.**
- Врахування індивідуальних особливостей дитини, сформованості емоційно-вольової сфери, особливостей темпераменту та характеру повинен бути основою корекційної роботи. Незрілість мотиваційної сфери дитини вимагає додаткових умінь від психолога, щоб активізувати, мотивувати дитину, викликати в неї інтерес до корекційних занять.

Принцип опори на збереження форми діяльності

- У дитячому віці досить складно виділити пошкодженість і недорозвинення ВПФ.
- У дитини на відміну від дорослої немає такого багатого досвіду інтелектуальної, мовленнєвої, трудової, ігрової та особливо соціальної діяльності.
- Ще не до кінця сформувалися ті навички, які протікають менш довільному рівні.
- Тому використання залишкових можливостей найбільш зміцнених форм діяльності, яке є одним з основних принципів відновного навчання, який завжди надається можливим.
- Тим не менш, опора на збережені форми діяльності у процесі нейропсихологічної корекції дозволяє тимчасово перевести постраждалу функцію на інший, нижчий та доступний для дитини, рівень її здійснення.

Принцип опори на предметну діяльність та її організацію

- Оскільки всі психічні процеси формуються у предметній діяльності, у корекційній роботі необхідно використовувати методи відновлення та формування через діяльність, як вербальну, так і не вербальну.
- Засвоєння матеріалу відбувається через діяльність суб'єкта, який необхідно організовувати.
- Було показано, що у навчанні важлива методично грамотна організація діяльності з засвоєння матеріалу та управління нею.

Теорія поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна

- *психологічне вчення про перетворення зовнішньої предметної діяльності на внутрішню психічну діяльність.*

- **попереднє ознайомлення з метою навчання та його умовами.** Цей етап формує мотивацію навчально-пізнавальної діяльності;
- **складання схеми орієнтовної основи дій (ООД).** На цьому етапі учні пізнають предмет навчання й послідовність виконання орієнтовних, виконавчих та контрольних дій. Це ще не сама діяльність, а лише система вказівок до неї. ООД може мати кілька видів:
  - – неповна (одноразовий показ зразка і неповний словесний опис),
  - – повна (для певного виду діяльності),
  - – повна узагальнена (для цілого класу явищ);
- **формування матеріальної діяльності.** На цьому етапі дії виконуються в матеріальній або матеріалізованій формі, з конкретними предметами або за допомогою певних модулів. Ці дії обіймають як орієнтовну й виконавчу, так і контрольну дії;
- **етап зовнішнього мовлення.** На цьому етапі дії узагальнюються завдяки їх повній вербалізації усно або письмово. Дії реалізуються словесно, без опертя на матеріальні засоби, таким чином вони засвоюються в узагальненій, відірваній від конкретики формі;
- **етап внутрішнього мовлення.** Тут практичні дії супроводжуються проговорюванням подумки і здійснюються узагальнено, але вони, поступово скорочуючись, автоматизуються;
- **етап інтеріоризації дії.** Дії виконуються подумки, тобто стають внутрішнім розумовим процесом, максимально автоматизованим.

- Відповідно до вчення Виготського Л.С. та Гальперіна П.Я. Врахування закономірностей процесу інтеріоризації здійснюється через варіювання завдань від простого до складного за 3 параметрами:
  - спільна – самотійна дія;
  - опосередкована зовнішніми опорами – інтеріоризована дія;
  - розгорнута поелементна дія – згорнута дія.

Принцип програмованого навчання

- Цей принцип передбачає розробку програм, що складаються з низки послідовних операцій, виконання яких призводить до відновлення або формування ВПФ.
- Більшість методів, що часто застосовуються в навчанні, корекційної та дефектологічної роботи, як правило представляють собою перерахування розрізнених прийомів, рекомендованих для відновлення або формування окремих ВПФ (мовлення, праксису, гнозису, пам'яті та ін.).
- Ці методи йдуть, як правило, від зовнішнього симптому, а не від механізму дефекту.

Корекційні програми мають відповідати наступним вимогам:

- індивідуальність у змісті програми (програма складається за індивідуальним нейропсихологічним профілем дитини),
- багаторазова повторюваність частин програми дитиною (вправи),
- опора на зовнішні допоміжні засоби.
- *Правильно складена програма буде засобом управління розвитку та формування функції, а після оволодіння нею вона виступить для дитини як **самоорганізації**, як спосіб виконання інших дій.*

Принцип від простого до складного

- Відомий дидактичний принцип «від простого – до складного» необхідно враховувати при корекційно-розвивальному навчанні.

Принцип використання ігрової діяльності

- Оскільки грає провідною діяльністю у дитячому віці, необхідно будувати корекційну роботу в ігровій формі.
- У грі набагато активніше включаються до корекційного, навчального та творчого процесу фізичні, розумові та емоційні якості дитини, актуалізуються соціальні взаємодії, легше засвоюються та закріплюються розвиваючі програми, формуються різноманітні навички.
- Залежно від віку дитини гра може мати різний характер. В молодшому віці корекційну програму можна вплітати в казковий **сюжет**. Для школярів використовуються варіанти ігор із правилами.

Нейропсихологічна корекція включає наступні етапи:

- 1. Діагностичний етап.
- 2. Настановний етап : контакт з дитиною, уточнення запиту батьків, мотивація заняття, зняття тривожності, підвищення впевненості у позитивні зміни.
- 3. Корекційний етап : здійснення корекційного впливу, відповідно до індивідуальної програми складеної за результатами діагностики.
- 4. Оцінка ефективності корекційної роботи. Необхідно відзначити, що усунення симптому не є достатнім приводом для закінчення корекційної роботи. Позитивний результат, що виражається у ліквідації проявів дезадаптації та наявних раніше порушень, не є єдиним критерієм ефективності.
- Зняття симптомів і подолання дезадаптації можуть мати тимчасовий характер.

Після усунення небажаних СИМПТОМІВ

- Проте батькам треба пояснити, що заняття з дитиною необхідно продовжувати для руйнування патологічного механізму, забезпечення стійкості досягнутого ефекту, профілактики нових порушень. Крім того, максимальний ефект досягається **через 6-7 місяців** після закінчення психокорекційного впливу.
- Стійкість досягнутих результатів на віддалених етапах після завершення корекції **показує відстрочену перевірку**. Для врахування ефективності доцільно проводити діагностику за допомогою тих самих прийомів, які використовувалися перед початком корекції.

Корекційно-розвиткове навчання

```
graph TD; A[Корекційно-розвиткове навчання] --> B[розвиток та корекція пізнавальних функцій і компонентів, що входять до них, і реалізує ідеї про перебіг процесу інтеріоризації.]; A --> C[«методика заміщувального онтогенезу»];
```

розвиток та корекція
пізнавальних функцій і
компонентів, що входять
до них, і реалізує ідеї про
перебіг процесу
інтеріоризації.

«методика
заміщувального
онтогенезу»

Методика Ахутіної Т.В., Пилаєвої Н.М.

- комплекс навчально-ігрових занять для дітей із нерівномірністю розвитку ВПФ
- розвиток слабкої ланки при опорі на сильні ланки під час спеціально організованої взаємодії дитини та дорослого
- взаємодія будуватися з урахуванням закономірностей процесу інтеріоризації
- спеціаліст бере на себе функції слабкої ланки дитини, а потім поступово передає їх дитині
- завдання вибудовуються від простого до складного, щодо слабкої ланки.
- фахівець пропонує завдання та допомагає її вирішувати.
- Допомога з боку фахівця збільшується або скорочується в залежності від успіхів дитини, тобто робота відбувається в зоні найближчого розвитку дитини
- адекватні за складністю завдання, що пред'являються у певній послідовності, оптимальна допомога зі сторони психолога.

Методики Ахутіної Т.В., Пилаєвої Н.М.

«Школа уваги» (1997)

- Методика для роботи з недостатнім розвитком функцій програмування та контролю

Розвиток 2 блоку мозку (1999)

- друга ґрунтується на системі методів для розвитку зорово-вербальних функцій

Схема спільної діяльності дитини з ПСИХОЛОГОМ

- - покрокове спільне виконання дії за мовленнєвим інструкції психолога (на цьому етапі програмування та контроль забезпечується спеціалістом);
- - покрокове спільне виконання дії з наглядною програмою (програмування та контроль поділяються між дорослим та дитиною: фахівець організує послідовне виконання програми та звірення результату з програмою);
- - спільне виконання дії за наглядною програмою з переходом до більш згорнутих форм виконання програми (роль психолога в реалізації програми та контролі за виконанням цього етапу скорочується);
- - самостійне виконання дії за інтеріоризованою програмою з поверненням до наочної програми при труднощах (дитина самостійно виконує та контролює свої дії, спеціаліст спостерігає за тим, чи звертається дитина до наочної програми при труднощі, і за необхідності нагадує про це);
- - самостійне виконання дії з внутрішньої програмою або перенесення її на новий матеріал (можливості перенесення контролюються спеціалістом).

Попередній перегляд

- https://books.google.it/books/about/%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8.html?id=ew6_DwAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&hl=ru&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Методика розвитку пам'яті Симерницької Е.Г. (1995) «Лурія - 90»

- акцент на навчанні новим способам аналізу та обробки інформації, що сприяє полегшенню мнестичної діяльності.
- методичні прийоми: асоціації, «образні гачки», графічні імпровізації, цифро-літерні коди, зміни модальності та ін.
- Дитина в процесі корекції може вибрати ті прийоми та способи, які найбільш відповідають особливостям його психічної діяльності та успішно забезпечують позитивний результат.
- Опанування такими емоційно-подібними мнемотехніками, що відбуваються у процесі ігрової діяльності, підвищує продуктивність запам'ятовування мовленнєвої та символічної інформації.
- Аналіз результатів корекційної роботи показав, що ці методичні прийоми надають позитивне впливом на динаміку різних видів психічної діяльності.
- Недоліком даної методики є те, що дитина пристосовується до свого дефекту, а розвиток слабкої ланки не контролюється.

Методика "Діакор" Ю.В. Мікадзе

- Дозволяє за характером порушення пам'яті виявити переважну включеність різних мозкових структур.
- Нейропсихологічні профілі при топічній оцінці змін у психічній сфері носять різноманітний характер, що свідчить про те, що в основі порушення пам'яті у дітей з різними видами неуспішності (іррегулярність психічного розвитку та мінімальні мозкові дисфункції) лежать різні механізми.
- У разі іррегулярності психічного розвитку застосовується набір корекційних методик, орієнтованих безпосередньо на розширення сприйняття та запам'ятовування матеріалу. При мінімальних мозкових дисфункціях даний метод дозволяє вводити корекційні методики в обхід, з опорою оптимально розвинені сфери.

«Методика заміщуючого онтогенезу» (А.В.Семенович)

- орієнтована на формування базових основ, передумов пізнавальних функцій
- методи моторної корекції або тілесно-орієнтовані методи, спрямовані на відновлення контакту з власним тілом, зняття тілесних напруг,
- розвиток невербальних компонентів спілкування
- когнітивні методи, спрямовані на подолання труднощів засвоєння шкільних знань та формування ВПФ
- вплив на сенсомоторний рівень з урахуванням загальних закономірностей онтогенезу викликає активізацію та розвиток у всіх ВПФ
- Розвиток базальних функцій праксису, гнозису, пам'яті, а також процесів саморегуляції створює базові передумови для повноцінної участі цих процесів у оволодінні читанням, листом, математичними знаннями та вольового регулювання психічної діяльності

Рівні методики “заміщувального онтогенезу”

- 1 рівень: «Рівень активації, енергозбереження та статокінестетичного балансу психічних процесів»;
- 2 рівень: «Рівень операційного забезпечення сенсомоторної взаємодії із зовнішнім світом»;
- 3 рівень: «Рівень довільної регуляції та сенсоутворювальної функції психомоторних процесів».

Методи

- 1 рівня спрямовані на функціональну активацію підкіркових утворень мозку;
- 2-го рівня – задніх та премоторних відділів правої та лівої півкулі та покращення їхвзаємодії;
- 3-го рівня – формування функцій передніх відділів мозку.
- *У корекційній роботі повинні присутні методи впливу на всі ієрархічні рівні.*

- При складанні методики врахований науковий внесок Г. Семеновича та його теорія, згідно з якою зародження психічної функції відбувається в правій півкулі, а з поступовим дозріванням переміщається в ліву. Якщо ж функція взаємодії півкуль порушена, то відбувається ускладнення, що і стає причиною недорозвинення відповідної психічної функції. Корекція здійснюється шляхом розвитку взаємодії між півкулями за допомогою рухових вправ, які покращують співдружність рухів рук та ніг, формування зв'язків між відповідними психічними функціями [4].

Висновок

- Отже, для корегування перебігу вищих психічних функцій, нейропсихологічні методики дають способи діагностики впливу на базальні фактори, які досить часто бувають уражені при мовленнєвих порушеннях. Діагностика психолінгвістичного комплексу дасть можливість не тільки накопичувати знання про природу та походження мовленнєвих проблем, а й вести науково-дослідну діяльність на основі ступенів вираженості локальних уражень мозку, які провокують ці порушення.